

KANT'IN AHLAK DELİLİ

Aziz Sekman*¹

*Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimi

Özet

Kant 18. yüzyıl Aydınlanma Döneminin en önemli düşünürüdür. Bu çalışmamızda, başlıkta da anlaşıldığı gibi Kant'ın Ahlak Delili ve bu delilin temellendirme meselesi tartışılacaktır. Kant kendinden önceki filozoflardan farklı olarak ahlaktan hareketle Tanrı'nın varlığını temellendirmeye çalışmıştır. Kant saf aklın eleştirisinde antinomi olarak ileri sürmüştüğü Tanrı'nın varlığı, özgürlük ve ölümsüzlük ideleri'nin bir bilgi meselesi olmadığını bunlar hakkında bir bilgi edinemeyeceğini ileri sürmüştür. Fakat patirik aklın eleştirisinde bu ideleri somutlaştırma çabasına girmiştir. Kant'a göre bizler teorik akıl ile değil ancak pratik akılla bu ideleri kavramamız mümkündür. Kant' göre fenomen ile numen arasındaki geçişi sağlayacak temel ide 'özgürlük'dür. Özgürlük aynı zamanda Tanrı ve Ruhun Ölümsüzlüğü için bir olanak sağlamaktadır. Kant 'en yüksek iyi'nin nasıl gerçekleşeceğini ve ahlak ile mutluluk arasındaki ilişkiyi ele alarak 'Ahlak Delili'ni temellendirmeye çalışmıştır.

Anahtar kelimeler: Teorik Akıl, Pratik Akıl, Fenomen-Numen, Ahlak Yasası, Özgürlük, Ruh, Tanrı.

MORAL EVIDENCE OF KANT

Abstract

Kant is the most important thinker of the 18th century Enlightenment. In this work, as it is understood in the title, the question of morality of Kant and the basis of this evidence will be discussed. Kant himself, unlike the previous philosophers, tried to base God's existence on morality. Kant has argued that God's existence, freedom and immortality, which he claims as an antinomic in the critique of pure-wisdom, is not a matter of knowledge and that he can not get any information about them. But in the criticism of the patriarch, these ideologies have entered into an effort to embody. According to Kant, we are not able to understand these ideas with practical reason, not with theoretical reason. According to Kant, the basic ide to provide the passage between phenomena and numeration is 'freedom'. Freedom also provides an opportunity for God and Spiritual Immortality. Kant has tried to base his 'Moral Proclamation' on the relationship between the highest good and the relationship between morality and happiness.

Key Words: Theoretical Reason, Practical Reason, Phenomenon-Numen, Moral Law, Freedom, Spirit, God.

Giriş

Kant felsefesi tam bir eleştirel felsefedir. *Saf aklın eleştirisi, pratik aklın eleştirisi ve yargı gücün eleştirisi* onun en önemli eserleridir. Kant saf aklın eleştirisinde bilginin sınırlarını yani bizler neyi bilebiliriz neyi bilemeyiz konusu üzerinde durmuştur. Burada teorik akıl işlenmektedir. Evrensel bilginin imkânı için aklın kritiğin yapılması gerektiğini söyler ve bunun için saf aklın eleştirisinde bilginin kaynağı, sınırlarından söz etmiştir.

Kant pratik aklın eleştirisinde ise antinomik olarak ileri sürmüştüğü '*Tanrı*,' *ruh*', '*Özgürlük*' ideleri pratik bir aklın zorunluluğu olarak düşünür ve bu ideleri açıklama ve somutlaştırma çabasına girmiştir. Bu ideler kant'ın Transendent yani aşkınlık dediği idelerdir. Kant bu idelerin teorik akıl ile bilinmeyeceğini teorik aklın fenomen alem içinde geçerli olduğunu bunları ancak pratik akıl ile kavranabileceğini söylemektedir. Onun pratik akıl eleştirisi ahlak temellidir. İnsan hem duyulur aleme hem de düşünülür aleme ait bir varlıktır yani insan bir tarafıyla fenomen bir tarafıyla numen aleme ait

¹ Yazışma yapılacak yazar: azizsekman0202@gmail.com

bir varlıktır. Kant göre insan sadece teorik bir akla sahip değil, aynı zamanda, bilgiyi de kendisinde taşıyan salt pratik akla sahip olan, bir varlıktır. Bundan dolayı aklı teorik ve patrik akıl olarak ayırmıştır. Teorik akıl, bilim yapan akıldır. Bu akıl fenomen dünya içinde varlığını ortaya koyan akıldır. Teorik akıl zaman-mekan içinde var olan akıldır. Bu akıl saf aklın eleştirisinde bizim karşımıza çıkmaktadır. Bu akıl bizim bilgimizin sınırını çizmektedir. Çünkü bizim bilgimiz fenomen aleme ait olan bilgidir ve bunu bize veren teorik akıldır. 'Teorik akıl' bize '*olanı*' vermektedir. 'Teorik akıl', kategori ve deneyimin birleşmesi sonucu bilgi ortaya çıkmaktadır (Tanrıverdi, 2012: 2s). 'Pratik akıl', numen ait olan fenomene ait olmayan bilgiden oluşan akıldır. Bu akıl olanı değil '*olması gerekeni*' bize vermektedir. Kant pratik akli teorik akıldan üstün görmektedir. Teorik akıl duyuların getirmiş olduğu verilerden hareketle yargılar ortaya koyarken pratik aklın temel malzemesi yine aklın kendisidir. Pratik akıl, her türlü bedeni istek ve arzuların uzak sadece salt düşüncedir. 'Teorik akıl' ile 'pratik akıl' kanunları bakımında birbirinden farklı ama insan bedeninde uyumlu bir yapıya sahiptir. Kant böyle akli ikiye ayırmasının sebebine baktığımızda, o kendinden önce gelen filozofların fizikötesi olan düşünceleri sadece akıl ile açıklamaya çalışmışlar ve buda onları yanlış kararlara sürüklemiş ve kant bu sorunu çözme adına böyle bir ayrıma kalkışmıştır (Demirtaş, 2013, 2s).

Kant 'fenomen-numen' ayrımı da yapmaktadır. 'Fenomen' yani görüngen dediğimiz, beş duyu organımızla algıladığımız âlemdir. Bilgilerimizin fenomen alem ile sınırlıdır, biz bunu sağlayan şey de teorik akıldır. 'Numen' âlem bilgisine sahip olmadığımız âlemdir. Kant'ın bu ayrımı Platonun idealar ve gölgeler ayrımı gibi değildir. Platon'a göre gerçek olan idealar âlemdir, gölgeler âlemi idealar âlemin bir yansıması ve gölgesidir. Platon bunlar arasında kesin bir ayırım yaparak ideaların önemini vurgularken, Kant böyle bir ayırmadan söz etmemektedir. Kant 'fenomen –numen' aynı alemde olduğu fakat insanlar bunların bazılarını yani fenomeni bilirken numeni bilmediğini söyleyerek ayrıma gitmiştir. insan bir tarafı fenomen bir tarafıyla da numen içindedir. Baktığımız zaman Kant'ın bu fenomen-numen ayrımı sanki bilgi teorisi olmaktan çok pratik olanla alakalıdır. Söz konusu numen olunca bilgi (epistemoloji) den söz etmeye gerek yok çünkü bilgimizin sınırı fenomendir. Ancak kant ahlaksal alanda numenin bir zorunluluk olarak görmektedir. Eğer insan sadece fenomen aleme ait bir varlık olarak görünseydi o zaman özgürlükten söz etmek olanaksız olurdu. İnsan ahlaksal bir varlık olduğu için özgürlükten söz edilmektedir.

Kant, ontolojik, kozmolojik ve teolojik kanıtları eleştirerek bu kantlarla Tanrı'nın varlığına gidilmeyeceğini, Tanrı'nın varlığına bilgi ve salt düşünceden değil ancak 'Ahlakla' mümkün olacağını ve bize bu yolu sağlayan pratik akıldır. Böyle bir varlığa inanmak ancak iman ile olabileceğini söylemektedir. Bu kant'ın 'Ahlak delil'i'dir. Ahlak hareketle tanrıya varma yoludur (Önal, Saygın, 2011, 17s). Kant öncesinde teolojiden hareketle tanrıya gitmeye çalışılırken kant onlardan farklı olarak ahlaktan Tanrı'ya gitmiştir. Yani bu delili ilk kullanan kant olmuştur. Ancak kant ahlak delili ile doğrudan tanrıya gitmemiştir. Öncelikle insanları gözlemleyerek ahlak kanununun gereği olan 'en yüksek iyi' kavramına ulaşır ve daha sonra en yüksek iyi gerçekleştirmek için ruhun ölümsüzlüğünü ve Tanrı varlığının zorunlu olduğunu vurgular fakat 'en yüksek iyinin' bu dünyada gerçekleşmeyeceğini bunun gerçekleşmesi için ahretin olması gerektiğini de eklemiştir. Bu bir ümit olarak kendini göstermektedir. Ondan dolayı biz ne ümit edebiliriz? sorusuna Tanrı ve ahret varlığını ümit edebiliriz demiştir (Önal, Saygın, 2011, 18s). Ahlak kanıtı, insanın ahlak tecrübesinde olan ve bu tecrübe Tanrı'nın varlığın bir postulatı olarak koymaya veya Tanrı'nın ideal ahlak değerinin kaynağını oluştuğunu göstermeye çalışır (Aydın, 1991, 3s). Postulat, kesin olarak kabul edilen ama ispatlanamayan kavramlara verilen addır. Bu delilin iki işlevi veya iki yolu vardır. Birincisi, Tanrı'nın varlığını saf pratik aklın zorunlu bir postulatı olarak ortaya koyma, ikincisi, Ahlaki tecrübeyi rasyonel bir temele oturtmaktır. Kant'a göre Tanrı kavramı teoloji ve ya bilgi sorunu olmaktan çok ahlaki bir sorun olduğunu ve bunun için kant Tanrı'dan ahlaka giden düşünceyi değil tam tersi ahlaktan Tanrı'ya giden bir anlayış benimsemektedir (Topaloğlu, 2014, 185s).

Kant Ahlak delilini *Pratik Aklın Eleştirisinde* en iyi şekilde ortaya koymuştur. Kant pratik aklın eleştirisinde ahlak ile mutluluk kavramından hareketle ahlak delilini temellendirmeye çalışmıştır. Kant'a göre insanı Tanrı varlığına götüren ahlaki yolun başlangıç noktası zihnin yatkinliğidir. İnsan her zaman ahlaki duygular barındırmaktadır. İnsanda ahlaki duyguların olmasının arka planında bir zorunluluk vardır. İnsanlar kendilerini kötü hissettikleri zaman hemen bir şeye sığınma ihtiyacı duymaktadır. Kant'ın deyimiyle insan ahlaki kişiliği ile Tanrı'nın varlığına inanma ilişkisini görmek için filozof olmaya gerek yok (Aydın, 1991, 29s).

Ahlak kanıtı başarısını 'özgürlük' kavramına borçludur. Özgürlük saf aklın ideleri olan (Tanrı ve ruhun ölümsüzlüğü) arasında objektif realiteyi sağlayan tek kavramdır. Kant'a göre ahlak insan özgürlüğü ile alakalıdır (Kant,2013,24s). Yani özgürlük yoksa ahlaktan da söz etmek olanaksızdır. Özgürlük idesi aynı zamanda Tanrı ve Ruhun ölümsüzlüğü ideleri için bir olanak durumundadır. Kant 'düşünme' ile 'bilme' arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu ayırım epistemolojik ve ontolojik bir ayırımdır. 'kendinde şeyleri' düşünebiliriz ama bilgimizin sınırları 'kendi için şeyleri' bilmektedir. Bilgi saf aklın eleştirisi teorik boyutu ile ilgili düşünme ise aklın pratik boyutu ile ilgilidir. Burada insanın iki boyutlu bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. İnsan sadece fenomen dünyadaki doğa yasaları ile değil aynı zamanda içinde ahlaksal istek ve taleplere sahip olan bir varlıktır. İnsanın bu ahlaksal taleplere ve isteklere uyması için özgür olmalıdır. Özgürlük salt akli bir ide olduğu için onun gerçekliği hiçbir zaman deney ile ortaya konulmayacaktır (Bakubala, 2006, 36s). Kant doğa üstüne yükselmeyi yani numen alemin kapısını aralayan özgürlük idesidir. Özgürlük kavramı aşkın idealarından biri olarak teorik aklın eleştirisinde antinomik bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Özgürlük hem bilginin sınırlarını hem de düşünmenin aşkınlığının anlaşılmasını da temel merkezi kavramdır. Özgürlük kavramı pratik aklın bir yasasıyla kanıtlandığı oranda salttır. Teorik aklın bütün yasasının temel taşıdır. Kant, özgürlük ahlak kanununun varlık sebebi, ahlak kanunu da özgürlüğün bilinme sebebi olarak görmektedir. Yani özgürlük olmasaydı ahlak kanunu bir değer ifade etmeyecekti, bu anlamda ahlak kanunu olduğuna göre özgür olmamız gerekmektedir (Tanrıverdi, 2004, 26s). 'Tanrı' ve 'Ölümsüzlük' inancı olmadan 'en yüksek iyin' gerçekleşmeyeceği gibi özgürlük olmadan da ahlaktan söz edilemeyecektir.

Kant ahlakın sübjektif bir zorunluluk olduğunu, yani ödev olmadığını söylemektedir. Çünkü bir şeyin varlığını kabul etmek ödev değildir. Ödev sadece dünyada en yüksek iyi gerçekleştirmek için gayret sarf etmedir. Teorik akıl acısında baktığımız zaman en yüksek iyinin gerçekleştirmenin şartı tanrı olduğu düşüncesi doğrudur fakat ahlaki yasanın bizlere ödev olarak verdiği nesneyi pratik amaçlı bir gereksinim olarak düşündüğümüzde bu karşımıza bir inanç ya da saf akıl inancı olarak çıkmaktadır. Ahlaki inanç pratik bir postulatın ibarettir (Tanrıverdi, 2004, 30s).

Kant'ta ahlaklılık mutluluğun bir öncülü ya da nedenidir. Erdem tek başına tartışılmaz, ama mutluluk kendi başına iyi değildir. 'Erdem' ve 'mutluluk' 'en yüksek iyinin' iki temel ögesidir. Pratik aklın bir nesnesi olan 'en yüksek iyi' kavramı aracılığıyla insan dine yönelmiştir. Burada ödev tanrısal bir buyruk olarak algılanmalıdır (Bakubala,2006, 30s).

İnsan sadece duyular âlemine değil aynı zamanda düşünülür âleme de ait olan bir varlıktır. İnsan sadece duyular alem de oluşan bir varlık olsaydı o zaman ahlaktan söz edilmezdi sadece mutluluktan söz edilirdi. Ahlak ve mutluluk insanın iki boyutunu yansıtmaktadır (Kant,2013,64s). Ahlaklılık insanı mutlu kılmaktadır ve bunlar arasındaki zorunluluk ancak ahlak kanunlarına göre dünyayı yöneten mutlak bir akıl tasavvur ettiğin zaman ortaya çıkmaktadır. Pratik aklın eleştirisinde kant ahlakı söyle özetlemektedir;

" Mutluluğun dünyada rasyonel varlığı şarttır ve bu varlık arzu ve iradeye sonucu ortaya çıkar. İnsanın sahip olduğu irade tabiat sebebi değil ve insan iradesi ile tabiat irade arasında bir uzlaşma söz konusu değildir. Öyle ise ahlak kanunu ile mutluluk arasında zorunlu bir bağ yoktur. En yüksek iyide böyle bir bağın kurulmasında buyruk postulat olarak kullanılmıştır. Öyle ile en yüksek iyin mümkün olmalıdır. Bu durumun gerçekleşmesi için yeterli bir sebep ya da postulatın olması gerekmektedir. O zaman bilgi ve iradeye dayanarak faaliyet gösteren bir yaratıcı olmalıdır işte oda Tanrı'dır (Aydın,1991, 41-42s).

Kant'a göre akıl dünyası, duyular dünyaya ihtiva etmekte ve bu da insanın akıl dünyasına tabi olması demektir. O zaman dünya kanunlarına buyruk göz ile bakılmalı ve bu ilkedan dolayı yapılan her eylem ödev olarak görünmelidir. Buna kesin buyruk denilmekte. Ödev dediğimiz şeyde bu kesin buyruğa boyun eğmekle mümkündür. En üst iyinin nedeni tanrıdır. En yüksek iyinin imkân postulatı aynı zamanda Tanrı varlığın postulatıdır. En yüksek iyinin gerçekleşmesi Tanrı varlığına bağlıdır. Ödev aklın sesini, insanın en yüksek değeri dile getirir (Gökberk, 2010,361s). Kant'a göre ödev, bireyin duygularına, yaptırımlarına karşılık ahlaksal olarak doğru eylemi seçme ve bu buyruğa göre yaşamadır (Sahakion,1995, 163s). Kant'ın ödev ahlakın temelinde iyi isteme vardır ve bu ahlaki hükümlülük iyi isteme ve ödevde göre davranma sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ahlaki zorunluluk sübjektiftir yani ödev değildir (Tanrıverdi,2004, 30s). Burada bir şeyin varlığına kabul etmek ödev olmaz, ödev sadece dünyada en yüksek iyi gerçekleştirme çabasıdır. Kant yapılan eylemin, *ödevde uygun ve ödevden dolayı* yapılması arasında bir ayırım yapmaktadır. Bir insan arzu ve isteklerini yerine getirdiğinde ödevde uymuş olabilir, fakat ödevden, ahlaki kanundan ve saygıdan dolayı bir eylemde bulunmuşsak o iyi

isteme ve saf aklın kanunu yerine getirmedi (Aydın, 1991,36s). Kant tanrı varlığını bir bilgi sorunu olarak ele almak, onu tecrübe alanın dışına çıkarma ya da tabiatla ilgili düşüncelerimizi Tanrı'ya atfetmek demektir. Aklın sentetik ilkelerini aşkın bir kullanıma sokarak mutlak bir varlık hakkında bilgi edinmemiz mümkündür. Ruh idesi saf aklın varlığına bağlıdır. Ruhun ölümsüzlüğüne kant 'en yüksek iyi' der ve en yüksek iyi pratik olarak ruhun ölümsüzlüğünü varsayımıyla mümkündür. Ruh ahlak yasasından ayrılmayan bir parçadır ve saf pratik aklın bir postulatıdır (Bakubala, 2006, 33s).

Sonuç

Kant ahlakının temel amacı, akla uygun davranma, onun sesini dinleme ve bir ödev olarak kendini ortaya koyan ahlaki buyruğa uymadır. Kant saf aklın eleştirisinde antinomik olarak ileri sürmüş olduğu Tanrı, Ruhun Ölümsüzlüğü ve Özgürlük idelerinin pratik bir aklın ışığında somutlaşmaya çalışmıştır. Kant, ontolojik, kozmolojik ve teolojik kanıtları eleştirerek bu kantlarla Tanrı'nın varlığına gidilmeyeceğini, Tanrı'nın varlığına bilgi ve salt düşünceden değil ancak 'Ahlakla' gidileceğini söylemektedir. Kant ahlaktan hareket ederek Tanrı varlığını temellendirmeye çalışmıştır. Burada kilit kavram özgürlüktür. Çünkü ahlak delili başarısını özgürlük idesine borçludur. Özgürlük idesi Tanrı varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü ideleri için bir olanak durumundadır. İnsan sadece doğal yasalara bağlı olan bir varlığın ötesinde ahlaki istek ve taleplere sahip olan bir varlıktır. İnsanda ki bu istek ve talepler kendilerini ahlaki olarak göstermesi için Özgürlük şarttır. 'En yüksek iyi'nin gerçekleşmesinin koşulu Tanrı ve ölümsüzlük olduğu gibi ahlakın koşuluda özgürlüktür. Erdem ve mutluluk en yüksek iyinin temel iki ögesidir. En yüksek iyi kavramı sayesinde insanlar dine yönelmiş ve ödev dünyada en yüksek iyinin gerçekleşme çabasıdır. Kant'ın ahlak felsefesi *ahlak yasası, ödev, irade ve özgürlük* kavramları etrafında oluşan bir sistemdir.

Kaynakça

1. Kant, I. (2013), *Pratik aklın Eleştirisi*, çev.(İsmet Zeki Eyüboğlu), 8. Baskı, İstanbul, Say Yay, 223s.
2. Aydın, S. M. (1991), *Tanrı-Ahlak İlişkisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 233s.
3. Gökberk, M. (2010), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, 20. Baskı, İstanbul, 435s.
4. Sahaklan, S. W. (1995), *Felsefe Tarihi*, çev. (Aziz Yıldırım), İdea Yay, 2. Baskı, İstanbul, 420s.
5. Topaloğlu, A. (2014), *Filozofların Tanrısı*, Uyak Yay, İstanbul, 247s.
6. Mehmet, Ö. ve Tuncay, S. (2011), " Kant'ın Yetiştirdiği Din Atmosferi ve Tanrı İnancı", İ.Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1) 105-126.
7. Demirtaş, M. (2013), " Kant'ın İnanca Yer Açmak İçin Bilgiyi İnkâr Ettiğim Sözün İman ve Bilgi Açısında Değerlendirmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1 15s.
8. Tanrıverdi, H. (2012), " Immanuel Kant'ın İman Anlayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2 37s.
9. Bakubala, Gülşah, "Kant'ın Ahlakında Tanrı'nın Yeri ve İşlevi"(Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006), 87.